

Spolno nasilje (posilstva): kriminološke in kazensko pravne perspektive

ZORAN KANDUČ

POVZETEK

Članek obravnava spolno nasilje, predvsem posilstva. Nakazane so kazensko pravne in kriminološke osvečitve tovrstne tematike. Obravnavano je vprašanje privolitve v spolne prakse (oziroma vprašanje soglasnih spolnih praks). Posebna pozornost je namenjena dilemi, ali je posilstvo po svoji naravi spolno ali nasilno motivirano dejanje. V tej zvezi so razčlenjene posamezne skupine posilstev. Opisane so težave pri dokazovanju posilstev (in njihove kazensko pravne implikacije). Ob tem so problematizirane nekatere "ljudske" predstave o posilstvih, posiljevalcih in posiljenkah. Predstavljene so kriminološke teorije o vzrokih posiljevanja. V sklepnem delu je na kratko opozorjeno na povezave med spolnim nasiljem in nasiljem nad spolnostjo, ki je vključeno v "normalno" žensko vlogo.

ABSTRACT

SEXUAL VIOLENCE (OF RAPE): CRIMINOLOGICAL AND CRIMINAL LAW PERSPECTIVES

The article deals with sexual violence, in particular with rape. Criminal law and criminological aspects illuminating such topic are indicated. A question of consent to the sexual practices (or of the consentaneous sexual practices) is discussed. Special attention is given to a dilemma, whether rape is by its nature an act being motivated by sex or by violence. In this regard, individual rape groups are analysed. Some difficulties with how hard it is to prove the rape itself (as well as penal-legal implications arising from them) are described. Thereby some "common" conceptions of rape acts, rapists, and of women being raped are problematized. Criminological theories of the motives for rape are represented. Finally, relations between sexual violence, but also violence over sexuality being a part of a "normal" female role, are briefly pointed out.

Uvodna opazka

Kaj je spolno nasilje? Odgovor na vprašanje ni preprost. Na najsplošnejši ravni zahteva kopico težavnih pojasnil. Na primer: Kaj je "normalna" spolnost? Kolikšna je vloga "nasilja" v normalni spolnosti? Kaj je pravzaprav "nasilje" v normalnih spolnih praksah?

Že površen pregled kriminoloških spisov pokaže, da obsega oznaka "spolno nasilje" različne pojavnne oblike: spolne umore, posilstva, spolne zlorabe otrok (in "slabotnih" bitij), spolno nadlegovanje ... V nadaljevanju bomo osvetlili predvsem pojav, ki ga označujemo z besedo "posilstvo". Posilstvo je najhujša oblika spolnega nasilja. Vseeno pa ni povsem samoumevna. Zapleta se na vseh možnih ravneh. Kaj je posilstvo? Za kaj gre pri tem kaznivem dejanju? Za seks, agresijo, jezo ali oblast? Kolikšna je resnost ("družbena nevarnost") posilstva? Kako naj se "družba" odzove na posilstvo? Kaj storiti s storilcem? Kako pomagati žrtvi? In tako naprej.

Posilstvo

Če je kaj nespornega pri posilstvu, potem je to spoznanje, da je pojavnih oblik tega kaznivega dejanja zelo veliko. V vlogi napadalca in žrtev lahko nastopata moški ali ženska (pri čemer so možne vse kombinacije: 1. moški posili žensko; 2. ženska posili moškega; 3. moški posili moškega;¹ 4. ženska posili žensko). Napadalec je lahko eden ali pa jih je več (v tem primeru gre za *gang rape* ali "štafetno posilstvo"). Storilec in žrtev sta si tuji osebi ali pa se poznata že od prej. Ta razloček zaznamujeta angleška izraza *predatory rape* (kjer je storilec tujec) in *date rape* ali *acquaintance rape* (kjer je storilec znanec ali oseba, s katero je bila žrtev na zmenku). Posilstva se razlikujejo glede na silovitost in naravo prisiljevanja (ki se udejani s silo ali grožnjo).

Nesoglasja v zvezi z vprašanjem, ali gre "zares" za posilstvo, se redčijo prenosorazmerno z odmikanjem dogodka od normalnih spolnih praks oziroma s približevanjem "paradigmatškemu posilstvu" (*traditional rape*). Ta oznaka meri na laična prepričanja o tem, kakšno je videti "pravo" posilstvo: neznanec na samotnem kraju napade nedolžno (spoštovanja vredno) žensko in od nje izsili vaginalno penetracijo, čeprav se žrtev silovito upira (dokazi odpora so razvidni iz njenih ali posiljevalčevih telesnih poškodb). Zanimivo je, da predstave o "tipičnem" posilstvu nikakor ne zrcalijo v praksi najpogostejših oblik tega kaznivega dejanja. Pojem "klasično posilstvo" pa vsceno v precejšnji meri vpliva na dojemanje in vrednotenje ljudi v primerih, ko je treba presoditi, kaj se je v danih okoliščinah (kjer običajno - razen storilca in žrtev - ni drugih prič) "resnično" zgodilo.

Veljavni Kazenski zakonik priznava raznovrstnost posilstev. Iz prvega odstavka 180. člena je razvidno, da je inkriminirano dejanje posilstvo druge osebe ne glede na spol (storilec je moški ali ženska) in ne glede na to, ali živi storilec z njo/njim v zakonski zvezi ali zunajzakonski skupnosti (v tem primeru se prične kazenski pregon na predlog oškodovanca ali oškodovanke). Bistvena značilnost posilstva je, da je kdo prisiljen k spolnemu občevanju. Sintagma "spolno občevanje" v zakonu ni podrobneje razčlenjena. Gotovo je vsaj to, da ne vključuje vseh možnih spolnih dejanj. Prisiljevanje k temu, da se stori ali trpi kakšno "spolno dejanje", ki ni "spolno občevanje", je v zakonu (v 181. členu) označeno kot "spolno nasilje" (razlika med "posilstvom" in "spolnim nasiljem" je v spodnji meji zagrožene kazni: za posilstvo je predviden zapor enega leta, za spolno nasilje pa zapor šestih mesecev). Po zakonu je mogoče drugo

¹ Tovrstna posilstva so redka, razen v zaporih (Groth in Birnbaum 1979:119). Beirne in Messerschmidt (1991:77) navajata pomenljiv podatek, da je v ameriških zaporih posiljen približno vsak peti zapornik. V zanimivi knjigi *Male Rape: A Casebook of Sexual Aggressions* preberemo osupljivo ugotovitev: "Sodnik, ki v današnjem svetu napoti mladeniča v poboljševalnico (*reform school*) ali zapor, ga ne kaznuje samo z odvzemom prostosti, marveč enako gotovo še s posilstvom. Obsojenec, ki se znajde v zaporu, bo kmalu staknil žilavega protektorja (*wolf*), se soočil s štafetnim posilstvom (*gang rape*), postal dekle institucije ali pa ga bo doletela smrt" (Scacco 1982:vii).

osebo prisiliti k spolnemu občevarju na več načinov: (1) z neposredno uporabo sile; (2) z zagrožitvijo z neposrednim napadom na življenje in telo žrtve; (3) z zagrožitvijo, da se o žrtvi ali njenih bližnjih razkrije nekaj, kar bi škodilo njeni ali njihovi časti ali dobremu imenu (tu gre bolj za izsiljevanje); (4) z zagrožitvijo, da bo storilec žrtvi ali njenim bližnjim povzročil veliko premoženjsko škodo (v tem primeru imamo opraviti z izsiljevanjem). Poseben primer prisiljevanja k spolnemu občevarju (ali drugemu spolnemu dejanju) predvideva 184. člen, kjer gre za to, da storilec zlorabi svoj položaj v razmerju do osebe, ki mu je podrejena ali od njega odvisna.

Posilstvo (180. člen), spolno nasilje (181. člen) in kršitev spolne nedotakljivosti (samostojnega odločanja o spolnem življenju) z zlorabo položaja (184. člen) imajo nekaj skupnih značilnosti. Vključujejo vsaj dve osebi (če stori posilstvo več oseb, je zagrožena zaporna kazen najmanj treh let) in spolno občevarje (ali drugo spolno dejanje) v okoliščinah, ki jih označujeta neenakost moči in spor "voljnih dispozicij" (ena oseba hoče spolni stik, druga pa ga noče). Bistveno je torej, da tovrstne spolne prakse niso soglasne, saj ne izhajajo iz obojestranskega prostega odločanja o spolnih dejanjih. Posebno obliko odsotnega pristanka k spolni praksi vsebuje 182. člen, ki se imenuje "Spolna zloraba slabotne osebe". Tu gre za situacijo, v kateri se žrtev storilcu ne more upirati (oziroma manifestirati verodostojnega stališča do spolne prakse), in sicer zaradi duševne bolezni,časne duševne motnje, hujše duševne zaostalosti, slabosti ali drugega podobnega stanja.

Privolitev

Za posilstvo (in sploh za spolno nasilje) je značilno, da gre za spolna dejanja (v najširšem pomenu), s katerimi žrtev ne soglaša. Zgodijo se brez privolitve ene osebe.

Razlikovanje med soglasno in nesoglasno spolnostjo (ki je v nasprotju z željo ali voljo ene osebe) je togo. Med njima je nepretrgana vrsta spolnih praks, v katerih je privolitev ene od vpletenih oseb vprašljiva. Pomislimo na tako imenovani altruistični seks. "Altruist" privoli v spolno občevarje iz različnih razlogov. Recimo, ker se boji, da bi prizadel partnerja, ker noče, da bi drugi podvomil v njegovo ljubezen, ker meni, da je to njegova "zakonska" dolžnost (ki mu jo nalaga družinska vloga), ker ne želi drugega razjeziti, ker ga noče pripraviti do tega, da si bo poiskal spolno potešitev drugod, ker se čuti ekonomsko ali čustveno odvisnega od drugega (in ga zato noče izgubiti) itd. Vidimo torej, da v tovrstnih primerih niti ne gre za sodelovanje v spolnih praksah iz altruističnih vzgibov. V (intersubjektivni) igri so največkrat prozorni sebični razlogi, na primer želja, da razmerje ne bi razpadlo (zaradi pretirane spolne "zadržanosti"). To pomeni, da je spolno "žrtvovanje" vpeto v medosebno ekonomijo, kakršna označuje še druge oblike "altruističnega" vedenja v prisilnem razmerju. Motivira ga zahteva po nagradi - največkrat po varnosti.² Torej gre bolj za prikrito "izsiljevanje", ki se pogosto razkrije v prepirih ali ob razpadu razmerja. "Altruistični" seks je podoben udeležbi v spolni praksi, ki jo motivira presoja, da bi imela zavrnitev hujše posledice kakor "stoična" uklonitev želji drugega (*complaint sex*).

² V zdaj že malone klasični feministični knjigi *The Female Eunuch* je Germaine Greer opozorila, da se ženska v razmerju žrtvuje zlasti tedaj, kadar ni zmožna moškemu ponuditi ničesar, razen svojega žrtvovanja. Predmet žrtvovanja je običajno nekaj, kar "altruistični" ženski manjka - lastno sebstvo. Greer (1991:170-171) zato meni, da so obtožbe ženske na rovaš moškega, ki jo je zapustil ("ona pa mu je toliko dala"), neustrezne. Če nekdo zares samostojno izbere svojo življenjsko pot in posamična dejanja na njej, ne more potem odgovornosti ("krivde") za svoje odločitve pripisovati drugemu.

Vidimo torej, da so "strinjanja" (oziroma pristanki, soglasja in privolitve) s spolnimi praksami različna. V tej zvezi si zasluži pozornost "mnenje", da ženski "ne" v resnici pogosto pomeni "da". Nanj se včasih sklicujejo osebe, ki so obtožene, da so storile posilstvo. Njihov zagovor temelji na tezi, da zavračanje spolnega občevanja ni bilo "pristno", ampak le zaigrano, in sicer z namenom, da bi žrtev ohranila sloves spodobne in dostojne ženske, v "resnici" pa naj bi si z njim želela spolno občevati. Takšne razlage ženskega upiranja so bile deležne ostrih (in upravičenih) feminističnih kritik. Praviloma so uvrščene v skupino "mitov o posiljevanju". Oznaka "rape myths" (Burt) je pogosto uporabljena v feminističnih besedilih,³ vendar ni neproblematična. Sintagma "miti o posilstvu" je morda nekoliko zavajajoča, saj se ne nanaša le na zmotna prepričanja (o posilstvih, posiljevalcih in žrtvah), ampak vključuje še predsodke in stereotipe.⁴ To pa pomeni, da "mitične" vsebine niso nujno povsem neresnične. V njih je (lahko) kanček resnice. Vrnimo se na primer k domnevi, da se ženske le pretvarjajo, češ da nočejo spolno občevati (z moškim, ki pokaže pripravljenost), ker se bojijo, da ne bi bile (v lastnih očeh in v očeh *significant others*) videti "lahke", hkrati pa upajo, da jih bo moški v to prisilil.

Kaj reči o tovrstnih "teorijah"? V optiki tradicionalnih reprezentacij moškosti in ženskosti je razbrati scenarij, ki moškemu narekuje dejavno vlogo v spolno zaznamovanih okoliščinah (on je tisti, ki naj pristopi k ženski in jo začne osvajati in zapeljevati), ženski pa je prepuščena pasivna vloga (ona je tista, ki naj čaka, daje vtis pravišnje spodobnosti in se taktno upira). Ženska, ki se "pregreši" in ne sledi predpisani proceduri (recimo s tem, da nedvoumno prevzame spolno iniciativo), tvega, da jo bodo ožigosali kot "kurbo", zlasti če to naredi (pre)večkrat in razmeroma indiskretno. V resnici so ženske le redko povsem pasivne v medosebnih stikih. Zgodi se, da svojo dejavno "držo" zakamufirajo z masko spodobne ženske in pri moškem namenoma zbujejo vtis, da je on tisti, ki ima pod nadzorom ključne vzvode intersubjektivne dinamike.⁵ Še več, danes opažamo, da je čedalje več žensk, ki preprosto nočejo več skrivati dejavne življenjske "drže" (na področju spolnosti in kajpada drugod) pod krinko tradicionalne ženske vloge.⁶ Kakor koli že, v tej zvezi nemara ni odveč opozoriti na izsledke empiričnih raziskav, ki jih navaja Ellis (1989:29-30) v knjigi *Theories of Rape*. Poglejmo. Muehlemhard in Hollabaugh (1988) sta odkrila, da je približno tretjina anketiranih žensk vsaj enkrat rekla "ne", čeprav so bile v resnici željne vstopiti v spolni odnos z moškim (v okoliščinah zmenka). Ključni razlog, da so zavrnile spolno občevanje, je bila bojazen, da bi bile - v očeh moškega - videti "promiskuitetne". Loren in Weeks (1986) sta odkrila, da 60% anketiranih žensk včasih fantazira, da se po začetnem upiranju vključijo v spolno občevanje. Če se potem razkrije, da precejšnje število moških sprejema seksistično stališče, da "ne" pogosto označuje "da", to ne pomeni nujno, da zagovarjajo uporabo sile v procesu zapeljevanja (zlasti take ne, ki bi imela za posledico bolečino in poškodbo). V njihovih stališčih se morda zrcali spoznanje, da "mit" ni vselej povsem neresničen (Ellis 1989:67-68).

³ Prim. shematičen pregled najpogostejših mitov in stereotipov o spolnem nasilju v Kelly 1996:85. Prim. analizo razmerja med tovrstnimi miti in patriarhalno kulturo v Livingston 1996:196-198.

⁴ "Stereotipi zastirajo dejstvo, da obstaja v vsaki obliki spolnega nasilja kontinuum doživetij, saj se osredotočajo na skrajnosti oziroma črpajo iz okrnjenih definicij" (Kelly 1996:113).

⁵ "Z moškimi je tako lahko. Samo z roko jim pomigaš v oprijeti obleki in že so čisto slinasti. S prijateljičico nama gre prav na smeh, ko vidiva, koliko jih lahko ujameva v enem večeru. Vselej jim rečeva, da tega običajno ne počneva, in vselej nama verjamejo" (navedba v Ussher 1996:450).

⁶ Prim. Ussher 1996:455-461; Greer 1991:329-350.

Pojem "privolitev" je problematičen tudi zato, ker imata moški in ženska v dani - interaktivno ustvarjeni - situaciji dokaj različne predstave o tem, kdaj je spolnost "zares" soglasna. Moški lahko vidi v upiranju ženske izziv, ki še poveča vznemirljivost spolne igre (ali vsaj "ritualnega" osvajanja ženske), lahko ga razume kot povabilo k bolj "trdemu" seksu (*rough sex*). Zaradi upiranja se lahko čuti "dolžnega", da ženski pokaže, kaj si ona "v resnici" želi. Moški lahko, ne nazadnje, sklepa, da je ženski do seksa z njim, že po tem, da ga je povabila domov ali sprejela njegovo povabilo. Še več, že okoliščino, da sta skupaj večerjala, popivala in plesala, lahko razume kot "znamenje", da si ženska želi iti z njim v posteljo. Poleg tega je treba upoštevati, da vladajoča spolna ideologija dopušča (šteje za "normalno") določeno mero gospodstva in prisiljevanja v spolnih odnosih.

Vprašanje privolitve je marsikdaj kočljivo. "Ne" ni vselej ne in obratno, "da" ni vselej da. Konkretno ("indeksikalne") okoliščine in intersubjektivne - simbolne, imaginarne in realne - "konstelacije" so vselej idiosinkratične, spremenljive in obojestransko ("interaktivno") ustvarjene.⁷ Zato pri ugotavljanju (ne)pristanka ne gre toliko za to, kaj je kdo rekel ali nakazal (z "govorico telesa"), ampak bolj za to, kako je to storil. Če komu resnično ni do spolnega občevarja ali do nadaljevanja (stopnjevanja) spolnih iger, mora to pokazati jasno in razločno. Če je volja izražena nevprašljivo (za konkretnega drugega), je zadeva nesporna. Drugi se mora zaustaviti (čeprav je vzbujen in željan nadaljevanja) iz preprostega razloga, namreč iz spoštovanja avtonomije, subjektivnosti, človečnosti in dostojanstva osebe, ki pokaže odklonilno stališče.

Na tem področju bi kazalo odločno podpreti prizadevanja za redefinicijo "normalne" ženske vloge in za odpravo licemernih dvojnih standardov, vključno s poniževalno in - vsaj v sodobnih razmerah - anahronistično razliko med dostojno žensko in "kurbo". Zdi se, da bi to v marsičem prispevalo k bolj odkritemu izražanju in udeležanju spolnih želja.

Ob tem se vsiljuje še zamotano (in vrednostno precej obteženo) vprašanje, kdaj lahko človek izrazi "verodostojno" soglasje za spolno občevarje. Splošna in abstraktna določitev "primerne" starosti je vselej družbeni (kulturno pogojeni) "konstrukt". Jane Ussher (1996:270-271) - v delu z naslovom *Fantasies of Femininity* - opozarja, da je starost, ki je po vsakokratnih kulturnih merilih primerna za privolitev v spolno občevarje, opredeljena različno v različnih zgodovinskih obdobjih in družbenih okoljih. V Angliji so se v šestnajstem stoletju "otroci" poročali že precej pred biološko zrelostjo (puberteto), in to predvsem zaradi koristi svojih staršev. V elizabetinski dobi je bila starost za privolitev pri dekletih deset let. Vse do poznega devetnajstega stoletja so se dekleta zakonito spuščala v spolno občevarje pri dvanajstih letih. Leta 1885 je bila ločnica dvignjena na šestnajst let (ker so številni starši prodajali svoje hčerke lastnikom bordelov). Vse do leta 1929 (ko je bil sprejet *Marriage Act*) so se lahko dekleta poročala, ko so dopolnili dvanajsto leto starosti, in zakonito spolno občevala s soprogi (ne pa z drugimi moškimi). V številnih kulturah ni bilo nobenih pravil o starosti, v kateri je "otroku" dovoljeno izraziti privolitev, tako da spolni odnosi med odraslimi in odraščajočimi osebami niso bili niti najmanj sporni.

Vidimo torej, da ni nobene "objektivne" ali "absolutne" (univerzalne) starostne točke, v kateri bi spolni odnosi (med "otroki" ali med "otroki" in odraslimi) že po

⁷ Privolitev je nemalokrat vprašljiva zato, ker posamezna spolna dejanja ne predpostavljajo vnaprejšnje razprave o pripravljenosti (ali voljnosti) vpletenih oseb za nadaljevanje. Možnosti napačnega razumevanja (volje druge osebe) so potemtakem vselej navzoče. To velja še zlasti za primere, ko je dojevanje moteno zaradi vpliva alkohola ali kakega mamila. Zelo težavni so primeri, v katerih je udeležena spolno neizkušena oseba.

"naravni" poti postali družbeno sprejemljivi in moralnopolitično neoporečni. Edine omejitve so biološke, ki so povezane z naravnim razvojem organizma (ker pa so človeške spolne prakse različne, biologija ni do vseh omejujoča na enak način). Meje, ki razločijo sprejemljivo in nesprejemljivo spolnost, so potemtakem po naravi družbene in kulturne ("kontingentne" torej), zato jih kaže ocenjevati kritično, pri vrednostnih presojah posamičnih primerov pa je treba upoštevati vse konkretne okoliščine.

Posilstvo - spolno ali nasilno dejanje?

Eno izmed spornih vprašanj, ki obkrožajo pojem "posilstvo", se nanaša na naravo tega dejanja. Je to spolnost (resda z ene strani nezaželena in nehotena) ali nasilje ali morda oboje hkrati? Odgovor ni preprost, ne nazadnje zato, ker se posilstva razlikujejo. Upoštevati je treba še - dovolj očitno - dejstvo, da sta pri posilstvu vselej navzoči dve osebi. Utegne se zgoditi, da je "isto" dejanje za eno (napadalca) "zgolj seks" (morda res bolj grob in napadalen kakor običajno, a vseeno "predvsem seks"), za drugo (žrtev) pa zgolj nasilje, ki pušča za sabo čustvene probleme, psihične travme in kopico nevšečnosti. Od tega, kakšen opis pripnemo dogodku ("zgolj seks" ali "predvsem nasilje"), je odvisno marsikaj, na primer ocena resnosti protipravnega dejanja pa tudi narava in obseg (ne)formalne družbene reakcije.

Pojasnjevanja narave posilstva se je mogoče lotiti iz več zornih kotov. Koristno je pričeti z analizo "normalne" spolnosti (v odnosu do katere je posilstvo dojet kot "odklon" ali pa "ekstenzija"). Spolne prakse so običajno interaktivno ustvarjene (usmerjata jih oba udeleženca), strukturirane in normativno urejene z veljavnimi "pravili igre" (oziroma z "rituali" zapeljevanja). Norme spolnega vedenja in ("idealnotipični") modeli spolnega občevarja so pomembni iz več razlogov: (1) omogočajo presojo, ali se nekdo res strinja, da bo spolno občeval z drugim; (2) opredeljujejo zaporedje intimnih dejanj (interakcij) in pričakovano strukturo "razvojnih stopenj" spolnega odnosa. Shematizirani obredi zapeljevanja (*courtship rituals*) opravljajo vlogo družbenega nadzora nad "zasebnimi" (intimnimi) praksami. Zato ne preseneča, da sta Schmallegger in Alleman (1994: 132-134) razvrstila posilstva glede na odmaknjenost od kulturnega ideala, ki ga vsebuje "scenarij" normalne heteroseksualne spolnosti. Pisca razlikujeta tri kategorije posiltev:

(a) V prvi skupini so posilstva v okoliščinah zapeljevanja (*seductive rapes*). Ta dejanja (označena so tudi kot *date rapes* ali *acquaintance rapes*) so običajno najbolj sporna. Okolje jih dojema s precejšnjo skepsjo,⁸ saj se nahajajo v "sivem" polju med

⁸ Posilstvo ženske, ki se je prej odzvala vabilu tujca, je včasih označeno kot "friendly rape", "felonious gallantry" ali "assault with failure to please" (Claster 1992:164). Poimenovanja so pomenljiva. Kažejo na dojemanje posilstva, ki ga često zasledimo v posameznih odsekih javnega mnenja. Marsikdo je namreč prepričan, da v tem primeru ne gre za "resnično" kaznivo dejanje (kjer je konfiguracija pozitivnih in negativnih posledic jasno razvidna: storilec nekaj dobi, žrtev pa nekaj izgubi), saj naj bi žrtev prešla - ali vsaj pričakovala - določeno "satisfakcijo". Zato ne preseneča, da je v tej zvezi pogosto zastavljeno vprašanje, ali je žrtev med posiljevanjem uživala. Podobno - z neznatno simpatijo do žrtev - so obravnavani primeri, ko je videti, da je bil moški "upravičen" do posilstva (*forced sex*). Recimo, ker je žensko povabil na večerjo, ker ji je prej plačeval pijačo, ker je bila deležna pozornosti ali prestiža zaradi njegove družbe (ko velja moški za slavno, bogato in privlačno osebo), ker ji je dal dragoceno darilo, ker ji je priskrbel službo (ali napredovanje) ... Spolnost naj bi bila v tem primeru - izsiljeno! - "plačilo" za ugodnost, ki jo je ženska prej sprejela od moškega. Če ženska pozneje zavrne spolno občevarjevanje, si moški "pač" na silo vzame, kar mu - po njegovem mnenju - pripada. Pri posilstvih, ki se zgodijo na zmenku (*date rapes*), je v splošnem pomembno, kdaj (v kateri točki) je ženska rekla "ne" ali si premislila (potem ko je že privolila v "uvodne" spolne stike). Bolj je odlašala, večja je verjetnost, da ji bo javno mnenje pripisalo vsaj del odgovornosti za posilstvo ("viktimizacijo").

napadalno spolnostjo (ki je še dopuščena kot "normalna" sestavina spolnih praks) in spolno napadalnostjo ("agresijo"), kjer spolna dejanja niso več soglasna in obojestranska, ampak vsiljena in enostranska. Pogosto se zgodijo v okoliščinah že vzpostavljene intimnosti (na primer med zmenkom). Mogoče je, da so bila določena dejanja (po scenariju, ki ga predpisuje *courtship ritual*) že opravljena. Na neki točki ženska ne dovoli stopnjevanja spolnih dejanj, moški pa njene volje ne upošteva in jo prisili v nadaljevanje, in to v nasprotju s splošnimi pravili, ki urejajo spolno občejevanje.

(b) V drugi skupini so nasilna posilstva (*violent rapes*). Oznaka ni posrečena, saj je posilstvo že po definiciji posledica prisiljevanja. Schmallegger in Alleman mislita pri tem predvsem na spolno motivirane napade, ki niso zgolj "ekstenzija" (oziroma kršitev) predpisanega spolnega vedenja, ampak veljavna pravila spolne igre preprosto ignorirajo. V kategorijo "nasilnih posilstev" bi lahko uvrstili več podvrst: (1) posilstvo, ki ga stori sedanjci ali bivši (zunaj)zakonski partner (iz jeze, ljubosumja, ponižanosti in raznih frustracij ali v opitem stanju), ki šteje žensko za svojo spolno "lastnino", zaradi česar si domišlja, da ima do nje vselej prost spolni dostop, ne oziraje se na njeno voljo; (2) priložnostno posilstvo (*opportunity rape*), pri katerem se znajde moški z žensko v položaju, kjer ima ugodno priložnost, da izvrši posilstvo brez večjih težav (in tveganja, da bo pozneje obsojen in kaznovan); (3) kompenzacijsko posilstvo (*compensatory rape*), ki ga motivira želja po dokazovanju moškosti⁹ ali potreba po kompenzaciji nezadostnega (in že ogroženega) spolnega samospoštovanja.

(c) V tretji skupini so "sovražna posilstva" (*hostile rapes*). Tu gre za najbolj očitno spolno agresijo zoper žensko. Spolni motivi so v ozadju, v ospredju pa je želja po moči (oblasti) in spolnem "statusu" (želja, ki je pomešana s sovraštvom do žensk nasploh¹⁰ in osebnimi frustracijami). Prisiljevanje ni več zgolj sredstvo za premagovanje odpora (ali zastraševanje), ampak je že "stvar sama". Posiljevalec se še posebej kruto in poniževalno izživlja nad žrtvijo. Nasilje očitno presega mero, ki bi bila potrebna za izsiljeno spolno občejevanje.¹¹ Sovražno posilstvo je zelo blizu spolnemu umoru, kjer se nasilje konča s smrtjo posiljene ženske.

Iz klasifikacije posilstev, ki sta jo izdelala Schmallegger in Alleman, je razvidno, da gre pri vseh treh kategorijah za mešanico spolnih nagonov in volje do moči. Pri *seductive rape* so v ospredju spolni vzgibi, pri *hostile rape* pa želja po gospodovanju. Vprašanje, kaj motivira storilca, je še posebej zamotano, če upoštevamo morebitne nezavedne psihodinamične določilnice. Ob tem ne smemo pozabiti, da ni enega samega (antropološkega, psihološkega ali sociološkega) tipa posiljevalca,¹² zato so psihična gibala posiljevanja precej različna. Sicer pa to velja tudi za motivacijsko "podlago" normalnega spolnega vedenja; tudi tu so psihične določilnice različne (in kompleksne).

⁹ Groth in Birnbaum (1979) označujeta taka posilstva s sintagmo "power rape". Posiljevalec je v teh primerih negotov v lastno moškost ("masculinity"). Njegov cilj je spolna osvojitve ("conquest"). Ženski želi pokazati, da je gospodar, ona pa je pod njegovo kontrolo. V ta namen je pripravljen uporabiti silo, vendar le v meri, ki je potrebna za vzpostavitev oblastnega položaja. Nasilje je torej pripomoček za doseg cilja, ne pa cilj "na sebi".

¹⁰ Groth in Birnbaum (1979) označujeta tovrstna posilstva s sintagmo "anger rape". Posiljevalec goji v teh primerih dolgotrajno mržnjo do žensk, ki se sprosti v skrajno surovem napadu. Njegov namen je poškodovati žensko v največji možni meri. Spolni vidik napada je drugotnega pomena. Za posiljevalca je bistveno ponižanje, podreitev in razvrednotenje (degradacija) ženske, ne pa ugodje, ki mu ga omogoči spolno občejevanje.

¹¹ Poseben primer je sadistično posilstvo. Tu je oblastno razmerje med moškim in žensko (žrtvijo) erotizirano. Posiljevalec prejme spolno ugodje (in zadovoljitev) iz mučenja, podrejanja, poniževanja in nasilnega izživljanja nad žrtvijo. Ženska je v teh primerih praviloma hudo telesno poškodovana, nasilje pa se lahko konča z njeno smrtjo. Tovrstna posilstva so v splošnem najbolj redka.

¹² Prim. Livingston 1996:193.

Vsekakor je naivno domnevati, da obstaja eno samo gibalno "normalne" spolnosti. Izhajali bi lahko iz podmene, da je v ozadju spolnih praks - poleg "spolnega nagona" - tudi volja do moči (*drive to possess and control ali dominance drive*), ki jo je morda težje zadovoljiti kakor spolne potrebe (in "apetite") v ožjem pomenu.¹³ V vsakdanjih praksah je mogoče - brez posebnega naprežanja - opaziti željo po posedovanju in nadzorovanju spolnosti druge osebe (običajno partnerja). Ta pojav je često označen kot "ljubezen" (ali "ljubosumje", ko ima kdo občutek, da ga drugi "vara" ali ni več ekskluzivno in brezpogojno "njegov"). Zdi se, da je volja do moči (oblasti nad spolnostjo "ljubljenih" oseb) navzoča v enaki meri pri obeh spolih¹⁴ (ki se razlikujeta kvečjemu v načinu njenega izražanja in strategijah zadovoljevanja).

Zato ne preseneča, da ima posilstvo pridih kršitve lastninske pravice. Po eni strani ga lahko opredelimo kot kršitev lastninske pravice posiljene osebe nad lastno spolnostjo (kjer ženskam ne priznavajo spolne avtonomije in pravice, da svobodno upravljajo s telesom in spolnimi dejavnostmi, nastopa v vlogi "lastnika" njene spolnosti gospodar družine, ki ji ženska pripada, na primer oče ali mož). Po drugi strani si je mogoče zamisliti posilstva (na primer v vojnih razmerah), kjer je motiv posiljevalca prizadeti moškega, ki nastopa v patriarhalni vlogi "lastnika" žrtvine spolnosti. V teh primerih je posiljena ženska pogosto dvojna (dvakratna) žrtev. Najprej je žrtev nasilnega dejanja, nato pa je še žrtev zavračanja s strani družbene skupnosti, v kateri živi (in se iz nje ne more umakniti).

Ne glede na konkretno "zmes" spolnega nagona in volje do moči ima posilstvo spolni "pečat" v dveh ozirih: (a) predmet napada je spolnost druge osebe; (b) penis je uporabljen kot orožje in orodje faličnega gospostva (za podrejanje ženske). To razsežnost posiljevanja¹⁵ je zlahka razbrati iz izpovedi¹⁶ obsojenih storilcev: "Posilstvo mi je dalo občutek popolnega gospostva. Pred dejanjem sem vedno občutil jezo in moč. Žensko sem razvrednotil in ponižal. Začutil sem, da je bitje, ki je v primerjavi z mano manjvredno" (navedba v Scully 1990:141). "Posilstvo mi je omogočilo, da sem počel, kar sem hotel, brez občutka, da sem dolžan zadovoljiti žensko in se odzivati na njene zahteve. Čutil sem, da povsem obvladujem položaj, da sem gospodar. Posilstvo mi je omogočilo seksati, ne da bi se pri tem oziral na odzive ženske. Bil sem popolnoma dominanten" (navedba v Scully 1990:104). "Ko sem jih gledal, kako ležijo nemočne pred mano, sem občutil dvig samozavesti. Vedel sem, da zmorem zadevo opraviti tako, kot je treba ... Ko sem posiljeval, sem imel vse pod kontrolo. Običajno sem plašen in sramežljiv. Če je ženska od mene hotela normalen seks, sem se ustrašil. Pri posilstvih pa sem bil jaz gospodar, ženska pa povsem podredljiva" (navedba v Scully 1990:150).

¹³ Volja do moči (*power thrust*) je navzoča tudi v spolnih "odklonih" (Yochelson in Samenow 1976:342-345). Pri voajeristični dejavnosti je izvir vznemirljivosti (*excitement*) v okoliščini, da subjekt (*voyeur*) "napade" zasebni prostor druge osebe, ki se tega ne zaveda. V bistvu gre za nekakšno krajo pogleda, ki se razlikuje (na ravni ugodja) od "kmečkega" buljenja v žensko na ulici, plaži ali drugem javnem prizorišču (tovrstno zrenje - ali "bolščanje" - je dovoljeno, čeprav navadno ne osrečuje osebe, ki je "predmet" opazovanja). Pri ekshibicionizmu prihaja ugodje iz dejstva, da subjekt ("ekshibicionist") nadzoruje pogled osebe, ki se ji kaže. To doseže na različne načine. V najbolj očitnem primeru se ekshibicionist razgali pred drugim. Včasih (ali morda običajno) je nadzorovanje pogleda drugega bolj diskretno, na primer pri osebi, ki nosi mini krilo, oprijeto obleko ali globok izrez. Poseben primer (po skusa vzpostavitve) spolnega nadzora nad drugim so "obsceni" klici. Brez dvoma pa je najbolj očitna manifestacija volje do moči (*will-to-power*) na spolnem področju posilstvo (kjer gre za neposreden prevzem "posesti" nad spolnostjo ženske).

¹⁴ Prim. Ellis 1989:57-60; Greer 1991:176-181.

¹⁵ Prim. podrobnejšo analizo v Ussher 1997:345-347.

¹⁶ Prim. podobne izpovedi v Morrison 1995:369-373.

Težavno dokazovanje posilstva

Posilstvo je pogosto dvoumen dogodek. Praviloma se zgodi na samem (brez prič). Udeleženi sta vsaj dve osebi, ki edini vesta, kaj se je zares zgodilo (čeprav se lahko njuni prepričanju o tem, kaj se je v resnici dogajalo med njima, zelo razhajata). Včasih - ti primeri so prej izjema¹⁷ kakor pravilo - so znamenja dogodka vidna na telesu (napadalca ali žrtve), na primer v obliki poškodb (najpogosteje pa je indic posilstva "zgolj" psihična travma oziroma psihološki problemi¹⁸). Tedaj je rekonstrukcija dogodka lažja (vsaj s stališča žrtve).

Večinoma so torej nevpleteni tretji - policija, tožilec, sodnik, poročevalci in javnost - primorani, da si zgradijo predstavo o dogodku na podlagi nepopolnih in nasprotujočih si informacij. Tretje osebe se pri rekonstrukciji, interpretaciji in vrednotenju dogodka zatekajo k "ljudskim teorijam" o tem, kateri so vzroki posilstev, kdo je običajno posiljevalec, kakšne so običajne žrtve posilstva in kako resno kaznivo dejanje je posilstvo. Te razlage, ki ponujajo vnaprej pripravljene odgovore na omenjena vprašanja, ne vplivajo le na izoblikovanje dokončne predstave o dogodku. Kažejo še na informacije, ki jih je treba najti (katera dejstva je treba dognati), da bi si ustvarili "ustrezno" predstavo o dogodku (zarišejo ločnico med normativno pomembnimi in nebitvenimi okoliščinami). Pri tem je povsem mogoče, da imajo osebe, ki si prizadevajo zvedeti resnico o dogodku (in ga pravno ali moralno ovrednotiti) različne teorije o posilstvih, posiljevalcih in posiljenkah (pa tudi različne zamisli o tem, kaj pomeni biti "moški" ali "ženska" in kaj je "normalna" spolnost).

Če je nekdo prepričan, da je lahko posiljevalec samo patološka oseba (v biološkem, psihološkem ali sociološkem smislu), bo najbrž s precejšnjo skepsjo dojemal primer, ko je osumljeni (ali obtoženi) videti povsem "normalen" moški (še bolj pa bo sumničav, če je osumljena in obtožena posebej ugledna oseba, recimo "srečno" poročeni moški in vzoren oče). Če je neka oseba prepričana, da so - zaradi bioloških danosti ali socializacije v falocentrični in patriarhalni kulturi - vsi moški možni posiljevalci, bo najbrž prej verjela interpretaciji dogodka, ki jo ponuja ("domnevno") posiljena ženska.

Vzemimo primer, ko ni ne na telesu ("domnevnega") posiljevalca ne na telesu ("domnevne") žrtve očitnih znamenj napada in upiranja (ali pa je opaziti le "indice", ki jih je mogoče razumeti kot učinke strastnega spolnega občevanja). Za nekoga, ki je prepričan, da bi se "dostojna" ženska borila z napadalcem na vso moč (upiranje pa bi nujno pustilo za sabo telesna znamenja), dogodek najbrž ne bi mogel biti označen kot posilstvo. Takšna "teorija" je absurda. Zakaj bi namreč izhajali iz domneve, da bi se morala "zares dostojna" ženska braniti z vsemi štirimi in pri tem tvegati življenje ali vsaj hude poškodbe, in to brez zanesljivega jamstva, da bo ostala neposiljena? Mar ni kdaj bolj razumno dopustiti posiljevalcu, da opravi svoje, in ostati vsaj telesno nepoškodovan? (Ne pozabimo, da policija včasih svetuje možnim žrtvam, naj se napadalcu raje "pasivno" upirajo in ga skušajo z besedami odvrniti od spolnega občevanja.) Vendar pa se v tem primeru posiljena ženska znajde pred drugim problemom:¹⁹

¹⁷ Jane Ussher (1997:373) navaja podatek iz empirične raziskave (ki je zajela posilstva v šestih angleških grofijah v obdobju petih let), da je samo pet odstotkov obsojenih posiljevalcev žrtvi zadalo poškodbe, ki bi terjale zdravniško pomoč. Večina posiljevalcev uporabi verbalne grožnje. Žensko si prizadevajo kar najbolj prestrašiti. Predvsem skušajo ustvariti vtis, da mislijo smrtno resno.

¹⁸ Med najpogostejše omenjanimi psihičnimi posledicami posilstva so: šok, jeza, osuplost, motnje v življenjskih rutinah (na primer težave s spanjem, prehranjevanjem, spolnim občevanjem in komuniciranjem), občutek nemoči in krivde, sram, strah, nemir, nenadzorovanje menjave razpoloženja in zmedenost.

¹⁹ Prim. Claster 1992:182-184.

kako naj prepriča policista, tožilca in sodnika, da je šlo "zares" za posilstvo?

Obstaja še več razlogov, zaradi katerih je ženska, ki zatrjuje, da je bila posiljena, soočena z močno (in zanjo najbrž mučno) skepso. Zgostili bi jih lahko v naslednjih "ljudskih" predstavah (predsodkih in stereotipih) o posilstvih:

1. "Za posilstvo je odgovorna ('kriva') ženska sama."

V luči te "teorije" je posilstvo posledica vprašljivega obnašanja žrtve (*victim precipitated*).²⁰ Ženska je "odgovorna" iz različnih razlogov. S svojim seksi videzom (obleko, make-upom, obutvijo, frizuro, pogledi, držo, hojo, kretnjami, grimasami ali govorom) je "zapeljala" in vzburla moškega do te mere, da se ni mogel več obvladati ("brzdati"). Ta razlaga se "logično" navezuje na "mit" o nenadzorovanem moškem spolnem nagonu. Ko se moška spolna sla zares "prebudi", je ni mogoče več zaustaviti (nujno mora priti do zadovoljitve, ne glede na posledice).²¹ Ženska, ki ustvarja vtis zapeljivke, hotnice in poželjivke, mora potemtakem računati na morebitne nezaželene posledice (saj "pač" preprosto ni mogoče, da ne bi poznala značilno moške "narave", ki se samoniklo "sproži" ob srečanju s spolno privlačno žensko). Omenjena "teorija" temelji na podmeni, da se spodobna ("npravna") ženska ne obnaša spolno izzivalno - zgolj "kurbe" (in njim podobne "lahkoživke") izzivajo moške na tak način. Če spodobna ženska že poudari svojo čutno privlačnost, tega ne bo storila v okoliščinah, kjer bi bila lahko posiljena. Poskrbela bo, da bo vselej v varnem okolju, najraje v družbi s fantom ali možem. "Krivda" posiljene ženske je lahko v njenem "promiskuitetnem" življenju. Ženska, ki se odloči za "razuzdani" življenjski slog (namesto za monogamno spolno življenje), si pač "zasluži", da jo kdo posili (s svojim neprimernim spolnim življenjem je naravnost "prosila" za kaj takega). "Krivda" posiljene ženske je lahko v tem, da se znajde na neprimernem kraju ob neprimernem času. Dostojni ženski se to ne bi moglo zgoditi, ker je bodisi doma (v varnem družinskem zavetju), v službi ali šoli. "Krivda" posiljene ženske je lahko v tem, da je preveč popila ali zaužila mamilu (normalna ženska tega ne počne). Posiljena ženska je lahko odgovorna za dogodek, ker je bila preveč zaupljiva, lahkomiselna, neprevidna ali nemoralna. Na primer, dopustila je, da se znajde na samem z moškim, torej v "rizičnih" okoliščinah, za katere se "pač" dobro ve, kaj pomenijo za žensko (kakšno vedenje moškega je tedaj mogoče pričakovati).

Kaj reči o tovrstnih ("seksističnih") teorijah o posilstvih? Gotovo je nesporno, da žrtev lahko ravna neprevidno. Vendar velja to tudi za žrtve drugih kaznivih dejanj (ne le posilstev). To vsekakor ni razlog, ki bi upravičil posilstvo in ekskulpiral storilca. Še več, ne glede na življenjski slog, spolne prakse in vedenjske vzorce, ki jih izbere

²⁰ *Victim precipitated rape* se zgodi v "tistih situacijah, kjer se je žrtev dejansko strinjala s spolnim občevanjem - ali pa je bilo vsaj videti tako -, pozneje pa je umaknila svojo privolitve, in to še pred spolnim aktom, ali pa se ni odzvala dovolj odločno, ko ji je to sugeriral storilec. Ta oznaka se nanaša tudi na spolno tvegane položaje, ko bi lahko storilec njene izjave in kretnje dojel kot nespodobne ali kot povabilo k spolnemu odnosu" (Amir 1971:266). Amirjeva opredelitev je ohlapna. Še posebej nejasna je, ko gre za vprašanje, ali je žrtev zapeljevala ali privolila v spolne stike ("... the victim actually, or so it was deemed, agreed ...", "... she offers what could be taken as an invitation ..."). Zamisel o "victim-precipitated rape" je bila deležna številnih kritik. Julia in Herman Schwendinger (1983:65) vidita v njej mačistične prvine, saj ženski implicitno zanika pravico do zavrnitve spolnega občevanja (da se premisli, kadar to hoče), moškega pa upravičuje, da se ne zmeni za odklonilno stališče in žensko prisili v spolno občevanje, če meni, da je ona "odgovorna" za njegovo spolno vzbujenost.

²¹ Na podlagi tovrstnih podmen je posilstvo opredeljeno kot "zločin iz strasti" (*crime of passion*), "spon-tano", "eksplozivno" ali "impulzivno" dejanje (ki je neposreden in takojšen odziv na siloviti spolni vzgib). Označitev se ne ujema z ugotovitvami kriminoloških raziskav, ki so pokazale, da so posilstva pogosto načrtovana (prim. Beirne in Messerschmidt 1991:75).

ženska, ni nihče upravičen, da bi zanikal njeno spolno avtonomijo in jo prisilil k obče-
vanju (v nasprotju z izraženo voljo). V tem oziru je opis posilstva kot *victim pre-*
cipitated crime pravzaprav *contradictio in adiecto*.²² Posilstvo je že po definiciji
dejanje, ki se zgodi proti volji žrtve, brez privolitve in zaradi prisile.

2. "Ženske so lažnivke *par excellence*."

Opraviiti imamo s "teorijo", da so ženske "že po naravi" lažniva bitja. Njihove
trditve in še zlasti obtožbe velja zato obravnavati s precejšnjo skepso. Če to tezo
povežemo s posilstvi, trčimo ob značilno moški strah pred neutemeljeno (lažno)
obtožbo. Zakaj bi ženska nedolžnega moškega obdolžila posilstva, ki ga ni storil?
Razlag je več: (a) Ženski gre za denar (neupravičena obdolžitev je v tem primeru neke
vrste izsiljevanje). (b) Ženska se hoče maščevati (na primer moškemu, ki jo je zapustil,
razočaral, prevaral in ogoljufal). (c) Ženska želi moškemu škodovati (iz čiste zlobe,
nevoščljivosti, maščevalnosti in privoščljivosti). (č) Ženska si je preprosto vse izmislila
ali sfantazirala (ker je psihično motena ali bolna). (d) Ženska, ki je privolila v spolno
občevanje, se je pozneje - *post festum* - premislila.

Tovrstna pojmovanja se opirajo na "teorijo", da so ženske že po naravi nera-
zumne, nezanesljive, muhaste, otročje, labilne in čustvene (nemočne "žrtve" spreme-
nljivih razpoloženj in hormonskih nihanj). Kaj reči o teh ljudskih "teorijah"? Prav-
zaprav nič takega, kar bi bilo značilno le za posilstva. Če se pojavi vprašanje, ali je bilo
storjeno (v bistvu katero koli) kaznivo dejanje, je to treba temeljito preiskati. "Krivdo"
je treba dokazati "onstran razumnega dvoma" (pri posilstvu to ni preprosto, saj je treba
presoditi, katera interpretacija dogodka je bolj verodostojna: "žrtvina" ali "storilčeva").
Temu se ni mogoče (niti zaželeno) izogniti. Biti obtožen kaznivega dejanja, je hudo. Za
posilstvo so zagrožene stroge kazenske sankcije (zaporna kazen od enega do deset let).
Ob tem velja upoštevati, da je namen kazenskega procesnega prava predvsem preprečiti
obsodbo osebe, zoper katero ni mogoče zbrati dokazov, ki bi "onstran razumnega
dvoma" (karkoli že to pomeni) pokazali na obtoženčevo "krivdo" (odgovornost). Tega
se mora zavedati tudi ženska, ki prijavi posilstvo (posiljene ženske se tega gotovo dobro
zavedajo, pogosto celo do te mere, da posilstva sploh ne prijavijo, saj vedo, da bodo
težave z dokazovanjem prevelike).

3. "Ženske uživajo, ko so posiljene."

Na to hipotezo se navezuje še domneva, da imajo ženske nezavedno željo, da bi
jih kdo posilil. Zato naj bi celo same - zvečine zopet nezavedno - silile v položaje (in jih
ustvarjale), kjer je velika verjetnost, da bodo posiljene. V optiki take "teorije" se (ob
ugotavljanju "resnice" o dogodku) vsiljuje vprašanje, ali je ženska med posiljevanjem
uživala (ko je bilo začetno upiranje preseženo) oziroma bila vzburljena (na primer: ali je
bila njena vagina vlažna). Jane Ussher (1997:376) v tej zvezi opozarja, da pri večini
posilstev vagina ni vlažna. Še več, celo navlažena vagina ni vedno kazalec spolne
vzburljenosti (lahko je posledica strahu, alkohola ali stadija v menstrualnem ciklusu).
Ampak vprašati se velja nekaj drugega. Recimo, da se ženska (posiljena oseba) spolno
odzove na napad oziroma je vzburljena (ali celo "uživa") med posiljevanjem. Ussher
poudarja, da se to vsekakor dogaja. Ta pojav je opaziti pri ženskih in moških žrtvah
spolnega napada (pri moškem je stvar še bolj vidna, saj pride do erekcije ali celo
ejakulacije). Kaj naj to pomeni? Je mar to razumeti kot "privolitev" (ali strinjanje telesa
v nasprotju s pomisleki duha)? Se sme storilec sklicevati na "dejansko zmoto" (češ da je

²² Prim. Schmallger in Alleman 1994:138.

bil trdno prepričan, da si ženska želi spolno občevati)? Zdi se, da je vzbujenost irelevanten pojav (v bistvu epifenomen), saj je za posilstvo ključno, da je bila oseba prisiljena v občevanje, ni pa ključno, da je bila prisiljena k spolnemu občevanju, med katerim se ni spolno odzvala ali vzburla.

Kar zadeva "odklonske" spolne fantazije žensk (na primer dnevno sanjarjenje, da je ženska posiljena), bi kazalo najprej opozoriti,²³ da ne odsevajo značilnosti večine empiričnih posilstev (posiljevalec, ki nastopa v domišljjskih podobah, je običajno privlačna oseba, ki uporabi le neznatno telesno silo). Najvažnejše je poudariti, da so "odklonske" spolne fantazije (ne le o posilstvu, ampak tudi o imaginarnih ljubimcih, sodelovanju v skupinskem seksu ali opazovanju drugih med spolnim občevanjem) eno, dejansko življenje pa nekaj povsem drugega (vsaj za večino oseb). Vloga fantazij je predvsem v tem, da stopnjujejo vzbujenost (na primer pri avtoerotičnih spolnih praksah).

Kriminologi opozarjajo, da je temno polje pri posilstvih zelo veliko.²⁴ Številnih posilstev žrtve ne prijavijo. Prijavljena posilstva se ne končajo vedno z obsodbo storilca. Zakaj je tako? Razlogi so različni. (a) Ženska se boji maščevanja posiljevalca (prepričana je, da je drugi - na primer policija - ne bi hoteli ali zmogli zavarovati pred nasilnežem). (b) Ženska želi na neprijeten dogodek čim prej pozabiti; sprožitev kazenskega postopka bi psihične travme še poglobila. (c) Ženska se boji, da represivni organi ne bi verjeli njeni izpovedi in bi bila še dodatno ponižana s seksističnim obravnavanjem policistov, tožilca, zagovornika in sodnika ali z neustreznim poročanjem v javnih občilih. (č) Ženska noče v javnosti (pred popolnimi neznanci) spregovoriti o podrobnostih posilstva. Zaveda se, da bi jo lahko spraševali o intimnih rečeh in ji na sodišču zastavil vprašanje o njeni moralni "integriteti". (d) Ženska noče, da bi o dogodku zvedela javnost, zlasti ljudje iz neposrednega življenjskega okolja (starši, sorodniki, sošolci, sodelavci v službi, mož, otroci ali fant). Utegnilo bi se zgoditi, da bi jo začeli dojemati kot "umazano", "onečaščno" ali bi ji celo pripisali "odgovornost" za posilstvo. Ti odzivi bi pomenili še hujšo viktimizacijo kakor posilstvo samo. V skrajnem primeru bi jo lahko okolje celo izločilo (v realnem ali simbolnem pomenu). (e) Ženska nima zaupanja v organe kazenskega pregona in kazenskopravni sistem (*criminal law in action*). Prepričana je, da bi ji pregon prinesel več škode (izgube energije, živcev, časa in denarja) kakor koristi. (f) Ženska se obotavlja, ker je posiljevalec njen znanec (tuje viktimološke študije kažejo,²⁵ da je posilstvo pogostejše prijavljeno v primerih, ko je storilec tujec). (g) Ženska je v dvomih, ali je sploh žrtev, ali se je sploh zgodilo kaznivo dejanje. To velja še zlasti za primere, ko ji storilec ni zadal hujše telesne poškodbe in ji ni grozil z nevarnim orožjem. (h) Ženska občuti sram ali krivdo in si očita, da je v precejšnji meri sama odgovorna za dogodek (saj bi ga bila lahko preprečila, če...). (i) Ženska je po posilstvu v hudem psihičnem šoku. Njene travme so prevelike, da bi lahko odločno in razumno ukrepala.

Vidimo torej, da razlogov, zaradi katerih ženska ne prijavi posilstva, ne manjka. Pogosto je žrtev strah pred sekundarno viktimizacijo, ne glede na to, ali bi ta izvirala iz neprimernega ravnanja agentov kazenskopravnega sistema ali iz ožjega družbenega okolja. Zadeva je vsekakor resna (neprijavljanje lahko opogumlja možne posiljevalce, saj zmanjšuje verjetnost, da bodo zaradi kaznivega dejanja deležni formalnih in neformalnih družbenih sankcij). Rešitve niso preproste. Še najlažje (?) je seznaniti

²³ Prim. Ellis 1989:52.

²⁴ Prim. Glick 1995:205-207; Livingston 1996:184-189.

²⁵ Prim Russell 1984:96.

subjekte kazenskoprnega sistema s problemi drugotne viktimizacije in od njih zahtevati bolj razumevajoče obravnavanje žrtev spolnega nasilja. Mnogo težje (vse-kakor pa bistveno počasneje) je spreminjati "seksistične" (ali "mitološke") ljudske teorije o posilstvih, posiljenkah in posiljevalcih.

Kriminološke teorije o posilstvih

Teorije, ki pojasnjujejo vzroke posiljevanja, so različne. Kakor druge krimino-loške razlage se razhajajo predvsem v tem, katere od možnih vzročnih določilnic postavijo v ospredje svojega zanimanja: sociološke, psihološke, psihiatrične ali (socio)biološke.

Iluzorno je pričakovati, da bi ena sama - namreč vseobsežna - kriminološka teorija zadovoljivo pojasnila vsa konkretna posilstva. Videli smo, da se posilstva in posi-ljevalci²⁶ zelo razlikujejo (celo opredelitev posilstva ni nespremenljiva in samoumevna, zato se velja vselej vprašati, na kateri "predmet" se nanaša in kolikšen je pravzaprav "domet" dane kriminološke teorije). Ob tem kaže upoštevati, da je spolno vedenje (ne glede na spremljajočo stopnjo agresivnosti) kompleksno. Ni ga mogoče skriti na eno samo - namreč "bistveno" - določilnico (biološko, psihološko ali sociološko). Spolno vedenje (in spolne želje) ima nesporno biološko "infrastrukturo" (na ravni hormonov, možganov, genetske zasnove...). Po drugi strani je spolno vedenje vselej naučeno²⁷ in

²⁶ Zato ne preseneča, da naletimo v kriminološki literaturi na številne tipologije. Gebhard in sodelavci razlikujejo šest kategorij posiljevalcev: (1) nasilni posiljevalec (*assaultive rapist*), ki ima sadistična in sovražna občutja do žensk (nasilje je lahko nadomestek za spolno občevanje); (2) amoralni prestopnik ni sadist, ampak si želi spolno občevati z žensko, pri tem pa se ne ozira na njeno voljo (in želje), saj jo dojema kot spolni objekt, katerega "poslanstvo" je v tem, da moškemu zagotavlja spolno ugodje; (3) pijani posiljevalec (alkohol "dezinhibira" spolne in agresivne težnje); (4) posiljevalec, ki je v splošnem lojalen državljan, v posebnih okoliščinah pa nenadoma (in nerazložljivo) postane skrajno napadalen; (5) posiljevalec, ki na podlagi dvojnega standarda deli ženske na "dobre" (ki jih spoštuje) in "slabe" (na katere se mu ni treba ozirati in lahko z njimi počne, kar hoče); (6) posiljevalec, ki je "zmes" omenjenih tipov posiljevalcev (lahko pa je tudi duševno moten, omejen ali psihotičen). Richard Rada (1978:122-129) razlikuje pet vrst posiljevalcev. Te so: (a) "psihotični posiljevalec", ki se zaveda le jeze v času posilstva (ne spomni pa se nobenega drugega motiva za svoje ravnanje); (b) "situacijski posiljevalec", ki ni emocionalno (ali kako drugače) abnormalen (običajno ni preveč nasilen in po dogodku pogosto občuti krivdo); (c) posiljevalec, ki trpi zaradi negotove spolne identitete; (č) "sadistični posiljevalec", ki črpa ugodje iz surovega izživeljanja nad žrtvijo (bolj kakor iz spolnega občevanja); (č) "sociopatski posiljevalec", ki se ukvarja tudi z drugimi - ne le spolnimi - kriminalnimi dejavnostmi (njegova moti-vacija pri posilstvu je predvsem spolna, zato je za žrtev običajno manj nevaren). Nicholas Groth (1979:14-45) razlikuje tri vrste posilstev: (1) posilstvo iz jeze (posiljevalec v tem primeru uporabi več sile, kot bi jo moral za to, da bi zlomil odpor ženske in jo prisilil v spolno občevanje); (2) posilstvo, ki ga motivira želja po obvladovanju (posiljevalec ne želi poškodovati žrtev, ampak hoče doseči, da se mu ženska spolno podredi, s čimer skuša kompenzirati občutja lastne spolne neustreznosti in se potrditi kot "pravi" moški, ki ima v svojih rokah moč in nadzor nad "osvojenjo" žensko); (3) sadistično posilstvo (v tem primeru storilec erotizira agresijo do ženske in črpa ugodje iz nasilnega ravnanja). Diana Scully in Joseph Marolla (1983) razlikujeta dve kategoriji posiljevalcev. V prvi skupini so osebe (*admitters*), ki priznavajo, da so storile posilstvo (dejanje povezujejo s čustvenimi problemi in alkoholom), v drugi skupini pa so osebe (*deniers*), ki zanikajo spolni stik z žrtvijo ali pa trdijo, da pri spolnem občevanju sploh ni šlo za posilstvo (njihovo samospoštovanje je združljivo z nasilnim spolnim vedenjem do žensk, v katerih ne vidijo človeških bitij, ampak zgolj objekte, ki jih moški sme osvojiti in izrabiti za za-dovoljitev spolnih želja).

²⁷ Človeška spolnost ni nespremenljiva (ali biološko dana). Antropološke študije kažejo na precejšnje kulturne "variacije" spolnega vedenja. Ob učenju spolnega vedenja (v ožjem pomenu) velja upoštevati še učenje moške in ženske spolne vloge (oblikovanje spolne "identitete"). To je pomembno za raz-u-mevanje razlik med žensko in moško spolnostjo. Teh ne moremo pripisati zgolj anatomskim in hor-monskim razlikam; v igri je še kopica družbenih procesov in psihičnih dejavnikov. Na primer, dekleta so v adolescenci bolj nadzorovana kakor fantje (zato ne preseneča, da je zgodnja spolna izkušnost pri

torej kulturno "standardizirano" (človek se ne rodi z vrojenim, naravnim "scenarijem", po katerem bi uravnaval svoje spolno življenje). Nanj vplivajo psihološka in sociološka določila, na primer: moralna, religiozna in pravna pravila, predstave o ženski in moški vlogi, pričakovanja v zvezi z "normalno" spolnostjo (kaj sme biti in kaj naj bo dojeno kot erotično), spolne fantazije, bojazni, nezavedne ("psihodinamične") silnice, čustvene potrebe, občutja krivde (in sramu), kulturni ideali medosebne ljubezni, urejenost intimnega življenja, starost, biološki spol, razredni položaj, izobrazba, življenjske izkušnje, ekonomski položaj...

Kriminoloških teorij (ne le o posilstvih) ni mogoče potrditi z neposrednim opazovanjem. Teorije, ki merijo na "isti" pojav, presojamo po meri, v kateri se iz njih izpeljane hipoteze ujemajo z empiričnimi "dejstvi". Običajno je boljša teorija, ki natančneje od drugih napove največ empiričnih opažanj (Ellis 1989:57). Chomsky v tej zvezi piše: "Z empiričnim raziskovanjem ni mogoče dokazati dobesedno ničesar. Mogoče je le zbrati empirične dokaze in si prizadevati pokazati, da jih lahko pojasnimo na podlagi predložene hipoteze. Kritiki bi potem razumno ugovarjali, da so dokazi napačni, slabo izbrani ali kako drugače neustrezni, ali pa bi trdili, da obstaja boljša razlaga danih dejstev" (navedba v Rai 1995:47).

Začnimo s feminističnimi teorijami. V tej optiki je posilstvo opredeljeno kot kvazi spolno dejanje, ki ga motivirajo volja do moči, želja po obvladovanju,²⁸ podrejanju in poniževanju ženske, sovraštvo do žensk in ne nazadnje strah pred ženskami. Za razliko od psihopatoloških teorij,²⁹ ki prikazujejo posiljevalca kot nenormalnega in celo bolnega človeka (v primerjavi z normalnim moškim), je v feminističnih raziskavah postavljen osrednji poudarek na "normalnost" posilstva, predvsem v tem smislu, da med normalno spolnostjo in nasilno spolnostjo (*forced sex ali sexual aggression*) ni ostre zarez, ampak neprekinjena zveza. V feminističnih analizah je namenjena posebna pozornost vprašanju, kaj pomeni biti "moški" (v razmerju do ženske in v luči ideala "normalne" heteroseksualne spolnosti). V optiki reprezentacij moškosti - znotraj "falocentričnega" kuturnega univerzuma - se od moškega pričakuje, da je močan in dejaven, da ima nadzor nad "dinamiko" spolnega občejanja in da svoj "mandat"

dekletu često povezana z zavračanjem starševskih vplivov in napetimi družinskimi odnosi). Neformalni nadzor nad njihovo spolnostjo poteka na vseh ravneh, ki jih je opisal Travis Hirschi v teoriji o družbenih vezeh (*social bond theory*). To precej otežuje nabiranje spolnega znanja ("carnal knowledge") in manifestno raziskovanje (in odkrivanje) lastne spolne "identitete".

- 28 "Odkritje moškega, da lahko njegove genitalije služijo kot orožje strahu, je moralo biti eno najpomembnejših odkritij predzgodovinskega časa, tako kot uporaba ognja in prva grobo izdelana kamnita sekira. Menim, da je od prazgodovinskih časov do današnjega dne posilstvo igralo odločilno vlogo. Ni nič več in nič manj kot zavesten postopek zastraševanja, s katerim vsi moški držijo vse ženske v stanju strahu" (Brownmiller 1988:20).

- 29 Te - večinoma osebne - teorije so raznovrstne (prim. Ussher 1997:333-334). Posiljevalec je označen kot: (a) pasivna, plašna, podredljiva in nezrela oseba; (b) oseba z "utrjeno nedejavno osebnošjo"; (c) protidružbena osebnost; (č) alkoholik; (d) nezrela oseba; (e) oseba, ki se je iz preteklih izkušenj naučila, da je nasilje povezano z nagrado (v behaviorističnem pomenu); (f) oseba z omejenim repertoarjem emocij (znotraj katerega prevladuje jeza, v katero subjekt "prevaja" vse zanj neprijetne čustvene vsebine); (g) oseba s psihoseksualnimi težavami (v zvezi z erekcijo ali ejakulacijo); (h) oseba, ki se dojema kot spolno neustrezna; (i) oseba, ki ima nezadovoljujoča spolna razmerja; (j) oseba, ki je bila prikrajšana za materino ljubezen ali pa je bila izpostavljena zelo posesivni in zaščitniški materi; (k) oseba, ki težko najde voljne spolne partnerje (zaradi videza, slabih socialnih veščin ali nizkega družbenega statusa). Gebhard in njegovi sodelavci (1965:197-206) so opazili pri zaprtih posiljevalcih psihotične težnje. Mnogi od njih so gojili sadistična in sploh sovražna čustva do žensk. Rada (1978:122-130) poroča, da imajo številni obsojeni posiljevalci psihotične ali sociopatske značilnosti in resne težave z moško "identiteto".

uresniči brezhubno.³⁰ On je tisti, ki je odgovoren za spolno zadovoljitev ženske. On je aktiven, ona pa pasivna (njena funkcija je v glavnem receptivno-reaktivna). Spolnost je opredeljena kot falični "performans" (katerega uspešnost se presoja po številu ženskih orgazmov). Če penis odpove (če ni erekcije, če erekcija popusti ali če pride do prehitre ejakulacije), ni spolnosti. Moška samopodoba (zavezana idealu faličnega junaštva) je okrnjena. Iz te zamisli o "normalni" spolnosti izhaja izjemna "odgovornost" moškega (nosilca penisa) na področju, ki je pomembno za njegovo samopodobo, samospoštovanje in identiteto. Zato ne preseneča, da izvira iz konstrukcij "normalne" spolnosti vrsta strahov, bojazni, obsesij in fantazij. Recimo: (1) preokupacija z velikostjo in delovanjem penisa; (2) strah pred žensko (katere spolna zadovoljenost je dokaz njegove moškosti oziroma katere nezadovoljenost, zavračanje in posmehovanje so dokaz, da ni "pravi" moški); (3) strah pred "razsežnostmi" lastne osebnosti, ki so v patriarhalni kulturi označeni kot "ženski" in zato manjvredni; (4) strah pred morebitnimi homoseksualnimi nagnjenji; (5) strah pred čustveno bližino ("intimnostjo") v medosebnih razmerjih; (6) bojazen, da ni dovolj dober ljubimec (in torej "neustrezen" moški); (7) tesnoba ob zanj skrivnostnih vidikih ženske spolnosti (ali je res doživela orgazem ali pa se je pretvarjala, da ga ne bi prizadela); (8) zavidanje ženskam (zaradi njihove zmožnosti za dolgotrajno spolno občevarje); (9) nelagodje ob misli (ki je nekakšen moralni ali "nadjazovski" moški imperativ), da se mora vsakič znova potrjevati kot moški; (10) strah pred tem, da bo spolni odnos bedno spodletel... V ozadju teh - zavestnih in nezavednih - psihičnih pojavov postane nasilje (in sovraštvo) do žensk bolj razumljivo.³¹ Različne oblike spolnega nasilja - zloraba slabotne osebe, nadlegovanje, posilstvo ali spolni umor - omogočajo storilcu, da se znebi odgovornosti, ki mu jo vladajoči ideali "normalne" spolnosti nalagajo v razmerju do žensk(e). Posilstvo ustvari položaj, kjer je moški vsemogočen gospodar, suvereni vladar in falični heroj. Ni se mu treba ozirati na žensko. Ta ga ne more zavrniti in se mu ne drzne posmehovati, saj je preveč zastrašena, očitno ponižana, zanikana kot subjekt (avtonomno bitje, ki prosto odloča o svoji spolni "lastnini") in razvrednotena. Tudi v primeru spolnega stika z otrokom (mrličem ali živaljo) storilec ni v nevarnosti - zaradi žrtvine spolne neizkušnosti, nemoči in ranljivosti -, da bi kdo podvomil v njegove spolne zmogljivosti in veščine. V obeh oblikah spolnega nasilja storilec sebi dokaže, da je "zaresni" in "pravi" moški. Pri tem pa se izogne tveganju, da bi drugi kakor koli ogrozil njegovo spolno samozavest.

Feministične teorije³² povezujejo posilstva s temeljnimi značilnostmi patriarhalne

³⁰ Prim. Ussher 1997:345-348. Diana Russell (1975) v tej zvezi dokazuje, da je posilstvo v precejšnji meri odvisno od vdružbljanja ("socializacije") oseb moškega spola. Posilstvo je namreč dejanje, v katerem so potrjene vse značilne prvine, ki se v patriarhalni kulturi pričakujejo od "pravega" moškega, namreč, gospodstvena drža, agresivnost, žilavost in nasilnost. Vseh teh lastnosti se oseba moškega spola uči že od ranega otroštva. Če se moški znajde v položaju, ko podvomi v lastno "moškost", jo lahko na dramatičen način znova dokaže s posilstvom ženske.

³¹ Prim. Ussher 1997:415-421; Morrison 1991:373-378; Livingston 1996:190-194.

³² Razvijano teoretsko shemo za razumevanje vzrokov posiljevanja je razgrnila Diana Russell (1984:111-168). Da bi prišlo do posilstva, morajo biti izpolnjeni štirje tipi pogojev (*preconditions*). To so: (1) dejavniki, ki ustvarjajo "predispozicijo" (ali željo) za posiljevanje (avtorica v tej zvezi omenja biološko zmožnost, spolne zlorabe posiljevalca v otroštvu, učenje moške spolne vloge, izpostavljenost pornografiji in množičnim občilom); (2) dejavniki, ki zmanjšujejo notranje inhibicije, ki se zoperstavljajo uresničitvi želje po posilstvu (avtorica v tej zvezi omenja kulturne predstave, ki spodbujajo posiljevanje žensk, "mit" o neubranljivi moški spolni sli, problematične dogodke v otroštvu, ki imajo za posledico "patološko" osebnostno strukturo, uživanje alkohola in vrstniške pritisk); (3) dejavniki, ki omejujejo učinkovanje družbenih ovir za izvršitev posilstva (avtorica v tej zvezi omenja nenehno porazdelitev družbene moči, ki je v prid moškim in v škodo ženskam, kulturo nasilja in neučinkovitost formalnega in neformalnega družbenega nadzora); (4) dejavniki, ki zmanjšujejo zmožnost močne žrtve, da bi se uprla ali izognila posilstvu (avtorica v tej zvezi omenja teorijo o socializaciji žensk v "vlogo" žrtve - namreč

družbe in falocentrične kulture.³³ Opozarjajo na podrejeni (in manjvredni) položaj žensk v gospodarski sferi in na političnem področju.³⁴ Ker so ženske izključene iz osrednjih družbenih procesov, so tudi v medosebnih odnosih obravnavane kot manjvredna bitja. Ženske so dojete kot spolni objekti, za katere moški tekmujejo in si jih prizadevajo "osvojiti" (narediti za "svoje"), da bi postale njihova ekskluzivna lastnina. Če od moškega pričakujejo, da se obnaša kot lastnik spolnosti ženske, ki mu pripada (ker je "njegova" žena, ljubica ali punca), ne preseneča količina telesnega, verbalnega, duševnega in spolnega nasilja (ali vsaj grožnje z njim) v odnosih med spoloma, še posebej v okoliščinah, ko je moška oblast (lastninska "pravica" nad žensko spolnostjo) postavljena pod vprašaj.

V feminističnih teorijah je zaslediti več zamisli, kako naj bi se "družba" odzivala na spolno nasilje (in posilstva).³⁵ Na primer: (a) prepoved prostitucije in pornografije (zaradi njenega vzročnega delovanja na moško nasilno spolno vedenje); (b) učinkovitejša kazenskoppravna represija (bolj dosleden pregon in strožje kazni za posiljevalce in nasilneže); (c) zmanjševanje družbenih, ekonomskih in političnih razlik med spoloma; (č) drugačna opredelitev normalnih spolnih vlog in širše pojmovanje "normalne" spolnosti. Ob tem ne bi smeli izključiti možnosti, da bi - vsaj kratkoročno - tovrstne reforme (še najbolj ukrepi, usmerjeni v zagotavljanje enakosti med spoloma na družbenem in zasebnem področju) zaostriale napetosti med spoloma, povečale moške frustracije (občutja ogroženosti) in izzvale še več vsakovrstnega nasilja (Giddens 1997:121-123). Vseeno se zdi, da četudi bi se črnogledi scenarij uresničil, ženske (ki se ne prepoznajo več v tradicionalnih vlogah in ne pristajajo na neenaka razmerja moči) nimajo alternative. Predvsem one so tiste, ki bodo morale izbojevati te družbeno-kulturne boje (ob pomoči osveščenih moških ali brez njih).

Teorije družbenega učenja³⁶ vidijo v posilstvu - za razliko od feminističnih razlag - dejanje, ki ga motivira spolna želja, medtem ko je agresija (nasilno ravnanje) zgolj pripomoček za uresničenje namena, ne pa končni cilj. Posiljevanje je pojasnjeno kot oblika agresivnega spolnega vedenja, ki je naučeno. Mehanizmi učenja napadalnega vedenja do žensk so različni: (a) posnemanje (*modeling effect*) posilstva in drugih nasilnih dejanj (zoper ženske), ki jih je opaziti v resničnem družbenem življenju (v vedenju družinskih članov, odraslih oseb in vrstnikov), v množičnih občilih in drugih kulturnih reprezentacijah spolnih praks (z imitacijo ali modeliranjem naučeni vedenjski vzorci se vzdržujejo s poznejšimi ojačevanji³⁷); (b) povezovanje spolnosti in nasilja (*sex-violence linkage effect*) v primerih, ko oba pojava nastopata v istem "kontekstu"

podredljive, nedejavne, odvisne, sprejemajoče, potrpežljive, prijazne, sočutne in šibke osebe -, ki grajajo žrtev, strah ženske, da je storilec ne bi umoril ali huje poškodoval, alkoholiziranost žrtve in njene ekonomske stiske).

33 Prim. pregled in kritično osvetlitev feminističnih teorij v Ellis 1989:10-12 in še posebej 19-31.

34 Prim. pregled tovrstnih feminističnih študij v Haralambos 1989:359-377.

35 Prim. Box-Grainger 1986:38-48.

36 Prim. Donnerstein 1984; Malamuth 1984. Zgoščen pregled in kritično osvetlitev teh teorij najdemo v Ellis 1989:12-14 in še posebej 33-41. Prim. analizo družbenokulturnih teorij o (spolnem) nasilju v Levi 1994:326-329.

37 V skladu z načeli instrumentalnega pogojevanja mora biti vedenje vsaj občasno (v časovnih presledkih) okrepljeno. Le v tem primeru postane izkustveno naučeno vedenje razmeroma trdna in stalna sestavina vedenjskega repertoarja (pri čemer mora biti navzoča še ustrezna motivacijska "podstat"). Prim. Akers 1993:64-70. Posiljevalske spolne tehnike se ojačujejo z zadovoljevanjem (vsaj dveh) psihičnih gibal spolnega vedenja, na primer z ugodjem, ki ga omogoča spolno občevanje, in s satisfakcijo, ki izhaja iz posedovanja in nadzorovanja spolnosti druge (posiljene) osebe. Prim. Ellis 1989:65-68.

(na primer v pornografskih³⁸ in drugih filmih); (c) sprejemanje seksističnih stališč in "mitov o posilstvih" (na primer: "žensko zavračanje spolnega občevanja ni iskreno", "ženske uživajo med posiljevanjem", "ženske si želijo biti posiljene"...), kar učinkuje škodljivo predvsem na moške, ki imajo malo spolnih izkušenj; (č) zmanjševanje občutljivosti do bolečin, strahu in ponižanja, ki jih povzroči spolna agresija v psihi ženske/žrtve (*desensitization effect*); (e) učenje "nevtralizacijskih tehnik", s katerimi je mogoče racionalizirati in upravičevati spolno nasilje.

Med biološkimi teorijami zavzemajo osrednje mesto evolucijske razlage posilstva.³⁹ V moških agresivnih spolnih "taktikah" vidijo skrajno reakcijo na "imperativ" naravne selekcije, ki "pritiska" na samce, naj bodo nepopustljivi in oblastni v prizadevanjih, da bi se parili in oplodili kar največje število samic (ni pomembno, če se pri tem včasih zatečejo k rabi nasilnih metod). Po drugi strani je biološki interes samice, da se upira in izogiba nasilnim (izsiljenim) parjenjem. Nasilje ji preprečuje, da bi sama izbrala očeta svojih otrok, najraje kajpada takega, ki bo najverjetneje ostal z njo in skrbel zanjo in za otroke. Samica namreč nameni precej časa in energije vzreji otrok, zato naravni izbor favorizira tiste, ki so previdnejše in izbirenejše v spolnih stikih z moškimi. Naravni izbor je naklonjen samicam, ki se znajo in zmorejo izogniti samcem, ki ne bi mogli ali hoteli poskrbeti zanje in za otroke. V optiki evolucijskih teorij je iskati v spolno razlikovanih "napetostih" med optimalnimi pristopi k reprodukciji (samci hočejo spolno občevati s čim več samicami, samice pa samo z določenimi, skrbno izbranimi samci) razlog za številne frustracije, kompromise in ne nazadnje prevare na področju spolnih praks.

Hipoteza, da na težnjo po posiljevanju vsaj deloma vplivajo genetski dejavniki, je v luči bioloških teorij povezana s spoznanjem,⁴⁰ da je pri (nečloveških) živalskih vrstah opaziti številne primere - ali vsaj poskuse - izsiljenih parjenj (gre za položaje, ko je videti, da samici ni do parjenja ali pa se mu na različne načine upira, na primer z umikom, begom ali fizično agresijo). V živalskem kraljestvu je vedno samec, ne samica, tisti, ki se zateka k uporabi sile.⁴¹ Čeprav je pri živalih izsiljenih parjenj manj

³⁸ Vloga pornografije v vzročnosti posiljevanja je omejena na idejno ("drugotno") učenje: (1) moški ne bi uporabil nasilja v poskusu, da bi spolno občeval z žensko ali si zagotovil čustveno vez s spolnim partnerjem, če tega ne bi prej videl v pornografskih reprezentacijah; (2) glede na hitrost, s katero moški, ki nastopajo v pornografskih filmih, preidejo k spolnemu občevanju, si lahko gledalec (zlasti manj izkušena oseba) ustvari zmotno predstavo o pogojih, ki morajo biti izpolnjeni za soglasno spolno občevanje z večino oseb ženskega spola; (3) pornografija, v kateri nastopajo v glavnem nadpovprečno spolno privlačne ženske, prispeva k posiljevanju tudi na ta način, da zmanjša "vrednost" empirične ženske, s katero hoče moški spolno občevati. Prim. Easton 1994:14-19; McNair 1996:61-67.

³⁹ Prim. Symons 1979. Pregledno o sociobioloških (evolucijskih) teorijah posilstva Ellis 1989:43-54; Glick 1995:208.

⁴⁰ Prim. Ussher 1997:337-338; Ellis 1989:63.

⁴¹ Mnogi kriminologi so prepričani, da je razlika med moško in žensko agresivnostjo biološko utemeljena. Maccoby in Jacklin (1974) trdita, da so v vseh družbah moški agresivnejši kakor ženske. Tovrstne razlike se pojavijo že zgodaj v otroštvu (še pred različnim obravnavanjem v okviru socializacijskih postopkov). Agresija je povezana s količino spolnih hormonov (in je nanjo po tej poti mogoče vplivati). Podobne razlike v agresivnem vedenju je opaziti pri vseh primatih. Morrison (1995:339) v tej zvezi opozarja, da je mogoče oporekati vsaki od omenjenih tez. Sklicuje se na dognanja socialnih antropologov, ki so pokazali, da so lastnosti, ki jih dojemamo kot "naravno" moške in ženske, družbenokulturno pogojene. V nekaterih okoljih sta agresivna oba spola, v drugih okoljih pa sta oba spola prijazna. Po mnenju nekaterih psihologov se prične socializacija že ob rojstvu (zato ni mogoče opazovati otrok, ki bi bili povsem "neomadeževani" z različnimi socializacijskimi procesi). Morrison opozarja še na tezo, da imajo osebe obeh spolov moške in ženske hormone v različnih in spreminjajočih se količinah (fantje in dekleta imajo pred puberteto podobne hormonske vzorce, a se že tedaj razlikujejo v agresivnem vedenju).

kakor neizsiljenih, bi lahko sklepali, da "posilstvo" ni značilno ali izključno⁴² človeški pojav. Iz empiričnega gradiva, zbranega z opazovanjem živali in eksperimentiranjem z njimi, ne izhaja nujno sklep, da je spolna agresija neizogibna ali izključno biološko determinirana. Očitno je namreč, da vsi moški niso nasilneži ali posiljevalci. Biološke teorije upravičujejo domnevo, da je "potencial" za spolno agresijo sestavina človeške biološke "konstitucije". To pomeni, da obstaja verjetnost (čeprav ne vemo natančno kolikšna), da se spolna agresija manifestira, če so izpolnjeni ustrezni pogoji ali, drugače rečeno, če niso izpolnjeni ustrezni pogoji na ravni formalnega in neformalnega družbenega nadzorovanja. Sicer pa je domneva, da so vsi moški biološko sprogramirani za posiljevanje, presenetljivo podobna poudarkom, ki jih je razbrati iz radikalnih feminističnih teorij,⁴³ v luči katerih je sleherni moški možni posiljevalec (to se, mimogrede, precej ujema z ugotovitvami družbenopsiholoških raziskav,⁴⁴ ki so pokazale, da so številni moški pripravljeni posiliti žensko, če bi bili prepričani, da se lahko izognejo družbenim sankcijam).

Osrednji poudarki sociobioloških teorij nam ne koristijo, ko želimo pojasniti, zakaj se količina posilstev spreminja od ene družbe (ali zgodovinske dobe) do druge. Očitno je, da so različna družbenokulturna okolja različno obremenjena s posilstvi (kar bi le težko pripisali izključno biološkim ali genetskim razlikam). Peggy Reeves Sandy (*Rape in Its Cultural Context*)⁴⁵ je na primer pokazala - s primerjalno analizo 100 različnih družb -, da je največ posilstev v družbenih okoljih ("rape-prone societies"), kjer imajo ženske nizek družbeni status, neznatno politično moč, podrejen in odvisen položaj in kjer žive ločeno od moških. Iz njene študije bi potemtakem potegnili sklep, da je spolno nasilje družbeno (bolj kakor biološko) "programirano". Ob tem kaže poudariti politično implikacijo: boj zoper spolno (in drugo) nasilje nad ženskami je v pretežni meri boj za enakopravnost, enakovrednost in enakost med spoloma, in to na vseh področjih družbenega in osebnega ("intimnega") življenja.

⁴² Ta teza si zasluži poseben komentar. Če mislimo z besedo "posilstvo" na posebno kaznivo dejanje ("zločin"), je treba poudariti, da v živalskem svetu ni posilstev, še več, v živalskem svetu sploh ni kaznivih dejanj ("zločinov"). Zakaj? Odgovor je preprost. Vsako kaznivo dejanje ("zločin") ima dve prvini: (a) prepoved (ki je kolektivno sankcionirana v dani družbi in danem obdobju); (b) kršitev (ki se navezuje na "nagonsko" ali "psihomotorno" razsežnost). V živalskih združbah ni prepovedi (oziroma norm), zato v njih ni ne kršitev ne kaznivih dejanj. Zločin - individualna kršitev kolektivne norme (sprejme in sankcionira jo družbena skupina) - je torej izključno in značilno človeški pojav. Samo v človeških združbah naletimo na norme, ki logično predpostavljajo obstoj jezika (govorice), sestavljene iz artikuliranih besed: jezikovnih prvin, ki so zunanje bitjem, ki jih emitirajo. To, kar pri živalih spominja na norme, so zgolj implikacije hierarhične kohezije njihovih združb. V živalskem svetu najdemo osebe, ki dominirajo v skupini, "kralje", "kraljice", "delavce" in "vojščake", ne najdemo pa "sodnikov". To ne preseneča, saj v naravi ni ne prava (normativnega sistema) ne pravičnosti. Žival, ki je višje v hierarhiji skupine, si zagotavlja "pravico" sama. "Sankcija" meri na vzpostavitev neenakosti (ne pa enakosti). Njen namen ni odprava škode, ki je posledica neizpolnitve iz menjave izvirajoče dolžnosti. Med živalmi namreč ni menjave. Ta predpostavlja enakost: ne predmetov, ki so nujno različni (zakaj bi jih subjekti sicer menjavali?), marveč subjektov (ki predmete izdelajo). Močnejša žival ničesar ne menja s šibkejšo živaljo, ampak preprosto vzame.

⁴³ Na primer: "Vgrajena sposobnost moškega za posilstvo in ustrezna vgrajena ranljivost ženske sta za fiziologijo naših spolov prav tako osnovni, kot je prvobiten sam spolni akt. Če ne bi bilo te biološke slučajnosti, te prilagoditve, ki zahteva združitve dveh ločenih delov, penisa in vagine, ne bi bilo ne spolnega občejanja ne posilstva, kot ju poznamo ... v pogledu človeške anatomije nespodbitno obstaja možnost nasilnega spolnega dejanja. Že samo ta dejavnik je lahko zadostoval za razvoj moške ideologije posilstva. Ko so moški odkrili, da lahko posiljujejo, so tudi začeli posiljevati. Kasneje šele mnogo kasneje, so v določenih razmerah začeli gledati na posilstvo kot na zločin" (Brownmiller 1988:19).

⁴⁴ Na te teorije se sklicuje Ussher 1997:338.

⁴⁵ Njene ugotovitve povzemamo po Walklate 1995:84-85.

Sklep

Nesporna zasluga feminističnih študij je, da so opozorile na "nevidne" in "neslišne" (pravzaprav utišane in zamolčane) probleme, ki jih v različnih količinah in oblikah porajata spolno in fizično zastraševanje ali nasilje. Ti problemi so za žrtev hujši, če so izrinjeni v polje zasebnosti in dojeti v optiki prevladujoče moške ideologije (predstav o tem, kaj je "tipično"⁴⁶ ali pričakovano moško vedenje). V tej zvezi ima še vedno pomembno vlogo ljudska "teorija", da se "dobra" (moralno neoporečna) ženska praviloma izogne spolnemu in telesnemu nasilju, "slaba" (moralno oporečna) ženska pa ne. Prva namreč odvrta nasilne vdore v svojo intimnost (subjektivni "prostor" spolne, čustvene in telesne avtonomije), druga pa jih privablja. Morda je tudi v tem razlog za - še vedno precej razširjeni - molčanje žensk o nasilju, nadlegovanju in zlorabah. Možno je, da žrtev "krivdo" za nasilni dogodek prevali nase, ker na primer meni, da ni bila dovolj "dobra" ali je bila premalo "ženstvena", zato je prejela "zaslužno" kazn. Iz takega dojemanja izvirajo zadrege, sram ali občutja krivde in ponižanosti. Zato ženska raje molči, saj bi se sicer izpostavila moralnim ocenam drugih - znanih in neznanih - oseb (moškega in ženskega spola). Okolje bi tedaj presoјalo, ali ustreza vladajočemu idealu (ali normi) ženske vloge ("gender"). Zadeva se še zaostri, če je ženska v odvisnem položaju in brez uresničljivih življenjskih alternativ.⁴⁷ V tem primeru ji največkrat ostaja zgolj upanje, da se bodo stvari obrnile na bolje ali vsaj ne na slabše.

V družbi, kjer je gospodarska in politična moč v rokah moških, so se ženske - soočene z nevarnostjo nasilja - prisiljene zatekati k raznim obrambnim strategijam. Ena je varovalno obnašanje, ki ga označuje kopica preprečevalnih ukrepov, recimo izogibanje možnim rizičnim situacijam ali iskanje varnih enklav, na primer v "toplem" zavetju doma in družine. Druga je kompenzacija nemoči z zasledovanjem nadomestnih čustvenih satisfakcij, ki jih je mogoče črpati tudi iz nadzora nad moškimi. Ti primeri so dovolj znani. Običajno implicirajo hierarhično medosebno razmerje, kjer je on nosilec institucionalizirane ali formalizirane moči (na primer v vlogi soproga, učitelja ali šefa), ona pa je v podrejenem (celo odvisnem) položaju. Da bi ženska dobila vpliv ("moč") nad nadrejenim, uporabi svojo spolnost (ali telesno privlačnost). Tovrstne interakcije so navzoče tudi v dolgotrajnih razmerjih, zlasti v prisilni zakonski zvezi. V teh primerih je cena, ki jo plača ženska za - največkrat iluzorno - moč nad možem (od katerega je sicer odvisna), običajno precej visoka. Svoje potrebe in želje mora podrediti (prilčiti ali prilagoditi) njegovim.⁴⁸ To pa privede do zmalčenja njene osebnosti, samospoštovanja in samopodobe.

⁴⁶ "Tipično" moško vedenje je po definiciji neškodljivo (če ženska meni drugače, je to njen problem). Jasno je, da je ta "definicija" določena iz moškega zornega kota, kar pa ne pomeni, da je ženske ne morejo privzeti in celo ponotranjiti.

⁴⁷ Odsotnost uresničljivih življenjskih "opcij" je lahko tudi posledica neustreznih preteklih odločitev, ki so ženski močno omejele ali skrčile manevrski prostor za samostojno ukrepanje v poznejših obdobjih in spremenjenih - ali novih - okoliščinah.

⁴⁸ Jessie Bernard je v knjigi *The Future of Marriage* pokazala, da ne obstaja ena sama zakonska zveza, ampak dve: zakonska zveza moškega in zakonska zveza ženske. Avtorica meni, da so poročeni moški (z žensko, ki vestno opravlja vlogo soproge) pogosto v prednosti pred neporočenimi. Po drugi strani pa so neporočene ženske v prednosti pred poročenimi, saj imajo slednje več psihičnih težav, kakršne so na primer depresija, nevroza, slabo telesno zdravje, občutenje nemoči, pasivnost, podrejenost, odvisnost, stresi, tesnobe in nezadovoljstva. Na dvojno naravo zakonske zveze je opozoril tudi Adorno: "V nesporazumu med njegovo avtoritarno zahtevo in njeno nemočjo, ki se nujno razkriva v zasebni sferi, se skriva nekaj smešnega. Vsak zakonski par, ki se pojavlja skupaj, je komičen, in to poskuša izravnati strpno razumevanje žene. Komaj da obstaja dlje časa poročena ženska, ki ne bi s kramljanjem o majhnih slabostih dezavuirala svojega soproga" (1987:171).

Kazensko pravo se tako rekoč že po definiciji dotika samo najhujših oblik spolnega nasilja. Kolikšna je natančno njegova preprečevalna vloga na tem področju, ne vemo. Tega pravzaprav niti ni mogoče (z)vedeti. Vsekakor je očitno, da so praktični (represivni) kazenskopravni posegi povezani z vrsto težav, predvsem na ravni prijavljanja, odkrivanja in dokazovanja ("criminal law in action"). Vseeno bi se morali zavedati, da je problem ogrožanja in onemogočanja posameznikovega prostega ("svobodnega") odločanja o lastni spolnosti širši in globlji od tistega, ki ga tvorijo kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost (katerih žrtve so zvečine ženske in otroci, osebe torej, ki so odvisne, nemočne in podrejene). "Nekriminalni" napadi na človekovo spolno avtonomijo so številni in raznovrstni. Marsikateri od njih dojemamo kot normalne in celo naravne. Pomislimo na razprave o splavu oziroma na prizadevanja, da bi ženskam odvzeli to ustavno pravico ali pa bi jo vsaj čim bolj omejili. Zato ne smemo pozabiti, da so možnosti avtonomnega (in kajpak tudi spolnega) delovanja ženske, najpogostejše žrtve nasilja, bolj kakor s kaznivimi dejanji omejene z raznovrstnimi ekonomskimi pritiski, spolno moralo in kulturnimi normami, ki odredajo sprejemljivo in zaželeno vlogo "normalne" ženske, pri čemer sta bistveni prvini te "normalnosti"⁴⁹ še vedno vlogi soproge in matere (ženska, ki ni poročena in nima otrok, je pogosto dojeta kot nepopolna, odklonska, celo neženstvena).

LITERATURA

- Adorno, T. W.: *Minima moralia. Refleksije iz oštečenog života*. Veselin Masleša, Sarajevo 1987.
- Akers, R. L.: A Social Learning Perspective on Deviant Behavior. V: F. P. Williams in M. D. McShane (eds.), *Criminology Theory*. Anderson, Cincinnati 1993, str. 61-92.
- Amir, M.: *Patterns in Forcible Rape*. University of Chicago Press, Chicago 1971.
- Barnard, J.: *The Future of Marriage*. Penguin, Harmondsworth 1976.
- Barrett, M.: *Women's Oppression Today: The Marxist/Feminist Encounter*. Verso, London 1990.
- Beirne, P., Messerschmidt, J.: *Criminology*. Harcourt Brace College Publishers, New York 1991.
- Beneke, T.: *Men on Rape*. St. Martin's Press, New York 1982.
- Box-Grainger, J.: Sentencing Rapists. V: R. Matthews in J. Young (eds.), *Confronting Crime*. Sage, London 1986, str. 31-52.
- Brownmiller, S.: *Against Our Will: Men, Women, and Rape*. Simon and Schuster, New York 1975.
- Clark, L., Lewis, D.: *Rape: The Price of Coercive Sexuality*. Women's Press, Toronto 1977.
- Claster, D. S.: *Bad Guys and Good Guys: Moral Polarization and Crime*. Greenwood Press, Westport 1992.
- Colker, R.: Marriage. V: F. E. Olsen (ed.), *Feminist Legal Theory Volume II: Positioning Feminist Theory within the Law*. Dartmouth, Aldershot 1995, str. 239-246.
- Conklin, J. E.: *Criminology*. Macmillan, New York 1986.
- Donnerstein, E.: Pornography: Its Effect on Violence against Women. V: N.M. Malamuth in E. Donnerstein (eds.), *Pornography and Sexual Aggression*. Academic Press, New York, str. 53-84.
- Dworkin, A.: Against the Male Flood: Censorship, Pornography and Equality. V: F. E. Olsen (ed.), *Feminist Legal Theory Volume I: Foundations and Outlooks*. Dartmouth, Aldershot 1995, str. 325-354.
- Dworkin, A.: *Intercourse*. Secker, London 1987.
- Easton, S. M.: *The Problem of Pornography. Regulation and the Right to Free Speech*. Routledge, London 1994.

⁴⁹ "... že sama slika ženske kot matere je represivna, saj prevaja neko biološko dejstvo v etično-kulturno vrednoto in tako podaljšuje in opravičuje družbeno tlačenje žensk" (Marcuse 1982:76). Asja Nina Kovačev (1996:77-78) je v kratki, a pronicljivi analizi eksploatacije žensk v sodobnih družbah opozorila na škodljive reperkusije materinske ideologije (vključno z mitom o "magični materinski ljubezni" ali "materini nenadomestljivosti"). Avtorica dokazuje, da se danes od matere/soproge zahteva praktično nemogoče. Ženske, ki si prizadevajo ustreči normativnim pričakovanjem, so čisto preobremenjene oziroma, z eno besedo, viktimizirane (česaravno te normalizirane viktimizacije nemalokrat niso zmožne prepoznati ali vsaj pripoznati).

- Edwards, S.: *Violence against Women: Feminism and the Law*. V: L. Gelsthorpe in A. Morris (eds.), *Feminist Perspectives in Criminology*. Open University Press, Milton Keynes 1990, str. 145-159.
- Ellis, L.: *Theories of Rape. Inquiries into the Causes of Sexual Aggression*. Hemisphere Publishing Corporation, New York 1989.
- Gebhard et al.: *Sex Offenders: An Analysis of Types*. Harper and Row, New York 1965.
- Giddens, A.: *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Polity Press, Cambridge 1997.
- Glick, L.: *Criminology*. Allyn and Bacon, Boston 1995.
- Greer, G.: *The Female Eunuch*. Flamingo, London 1993.
- Griffin, S.: *Rape: The Power of Consciousness*. Haper and Row, San Francisco 1979.
- Groth, A. N., Birnbaum, J.: *Men Who Rape*. Plenum, New York 1979.
- Haralambos, M., Heald, R.: *Uvod u sociologiju*. Globus, Zagreb 1980.
- Hearn, J.: *Men's Violence to Known Women: Historical, Everyday and Theoretical Constructions by Men*. V: B. Fawcett et al. (eds.), *Violence and Gender Relations. Theories and Interventions*. Sage, London 1996, str. 22-38.
- Heidensohn, F.: *Women and Crime*. Macmillan, London 1996.
- Kelly, L.: *Spolno nasilje in feministična teorija*. V: D. Zaviršek (ur.), *Spolno nasilje*. Visoka šola za socialno delo, Ljubljana 1996, str. 69-98.
- Kovačev, A. N.: Eksploatacija žensk v sodobnih družbah. *Anthropos*, 1996, št. 5-6, str. 77-78.
- Livingston, J.: *Crime and Criminology*. Prentice Hall, Upper Saddle River 1996.
- Levi, M.: *Violent Crime*. V: M. Maguire et al. (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*. Clarendon Press, Oxford 1994, str. 295-354.
- Los, M.: *Feminism and Rape Law reform*. V: L. Gelsthorpe in A. Morris (eds.), *Feminist Perspectives in Criminology*. Open University Press, Milton Keynes 1990, str. 160-172.
- MacKinnon, C.: *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Harvard University Press, Boston 1987.
- Malamuth, N. M.: *Aggression against Women: Cultural and Individual Causes*. V: N. M. Malamuth in E. Donnerstein (eds.), *Pornography and Sexual Aggression*. Academic Press, New York 1984, str. 19-52.
- Marcuse, H.: *Kontrarevolucija i revolt*. Grafos, Beograd 1982.
- McNair, B.: *Mediated Sex. Pornography and Postmodern Culture*. Arnold, London 1996.
- Millet, K.: *Seksualna politika*. V: M. Dobnikar (ur.), *O ženski in ženskem gibanju*. KRT, Ljubljana 1986, str. 12-38.
- Morgan, R.: *Theory and Practice: Pornography and Rape*. V: L. Lederer (ed.), *Take Back the Night: Women on Pornography*. William Morrow, New York 1980, str. 134-147.
- Morrison, W.: *Theoretical Criminology: From Modernity to Post-Modernism*. Cavendish Publishing Limited, London 1995.
- Pizzey, E., Shapiro, J.: *Prone to Violence*. Hamlyn, Feltham 1982.
- Rada, R.: *Clinical Aspects of the Rapist*. Grune and Stratton, New York 1978.
- Radford, J., Stanko, E.A.: *Violence against Women and Children: The Contradictions of Crime Control under Patriarchy*. V: K. Stenson in D. Cowell (eds.), *The Politics of Crime Control*. Sage, London 1991, str. 188-202.
- Rai, M.: *Chomsky's Politics*. Verso, London 1995.
- Russell, D. E. H.: *Sexual Exploitation*. Sage, Beverly Hills 1984.
- Russell, D. E. H.: *Pornography and Rape: A Causal Model*. V: C. Itzin (ed.), *Pornography: Women, Violence and Civil Liberties*. Oxford University Press, Oxford 1992, str. 310-349.
- Russell, D. E. H.: *The Politics of Rape*. Stein and Day, New York 1975.
- Seacco, A. M.: *Male Rape: A Casebook of Sexual Aggression*. AMS Press, New York 1982.
- Schmallegger, F., Alleman, T.: *The Collective Reality of Crime: An Integrative Approach to the Causes and Consequences of the Criminal Event*. V: G. Barak (ed.), *Varieties of Criminology. Readings from a Dynamic Discipline*. Praeger, Westport 1994, str. 117-142.
- Scully, D.: *Understanding Sexual Violence. A Study of Convicted Rapists*. Unwin Hyman, London 1990.
- Segal, L.: *Introduction*. V: L. Segal in M. MacIntosh (eds.), *Sex Exposed: Sexuality and the Pornography Debate*. Virago, London 1992, str. 1-14.
- Smart, C.: *Law, Crime and Sexuality. Essays in Feminism*. Sage, London 1995.
- Stanko, E. A.: *Intimate Intrusions: Women's Experience of Male Violence*. Routledge and Kegan Paul, London 1985.
- Symons, D.: *The Evolution of Human Sexuality*. Oxford University Press, Oxford 1979.
- Ussher, J. M.: *Fantasies of Femininity: Reframing the Boundaries of Sex*. Penguin, Harmondsworth 1997.
- Verbinc, F.: *Slovar tujk*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1976.
- Walklate, S.: *Gender and Crime. An Introduction*. Prentice Hall, London 1995.

- Weaver, J.: *The Social Science and Psychological Research Evidence*, V: C. Itzin (ed.), *Pornography: Women, Violence and Civil Liberties*, Oxford University Press, Oxford 1992, str. 80-99.
- West, D. J. et al.: *Understanding Sexual Attacks*, Heinemann, London 1978.
- Wilson, M.: *The Man They Called a Monster*, Cassell, North Ryde 1981.
- Yochelson, S., Samenow, S. E.: *The Criminal Personality: A Profile for Change*, Jason Aronson, New York 1976.